

HAL
open science

Fransa'daki Türk toplumunun Türkçe ile ilişkisi

Mehmet-Ali Akinci

► **To cite this version:**

Mehmet-Ali Akinci. Fransa'daki Türk toplumunun Türkçe ile ilişkisi. Perspektif, 2018, 23 (270), pp.30-35. hal-02367261

HAL Id: hal-02367261

<https://hal.science/hal-02367261>

Submitted on 17 Nov 2019

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Prof. Dr. Mehmet-Ali Akıncı

Rouen Normandiya Üniversitesi

Fransa'da Türk toplumu ve Türkçe

Fransa ile Türkiye arasında işçi sözleşmesinin imzalanmasından üç yıl sonra (1968) Fransa'da Türklerin sayısı 7 628 idi. Yarım yüzyıl geçtikten sonra bu sayı son rakamlara göre 611 515 olmuş ve neredeyse yarısının Fransız vatandaşlığına geçtiği bilinmektedir.

Fransa'ya yerleşen birinci kuşağın herhangi bir şekilde dil sorunu olmamış olsa da birinci kuşak çocuklarının okullu olmalarıyla birlikte dilsel ve kültürel değişiklikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Nitekim, aile birleşimi kapsamında Fransa'ya küçük yaşta gelen birinci kuşak çocuklar ile Fransa'da doğup büyüyen ikinci ve üçüncü kuşak çocukların çoğunlukla hiç veya yok denecek kadar az Fransızca bilmeleri, Fransız eğitim sistemine sorun yaratmış ve maalesef hâlâ da yaratmaya devam etmektedir. İşte bu yazımın amacı Fransa'daki göçmen kökenli Türk toplumunun eğitimdeki konumu ele alarak ikidillilik, göç ve okul arasındaki bağlantıları incelemektir.

Fransa'da yaşayan göçmen kökenli ailelerin çocuklarının dil ve eğitim durumlarını inceleyen araştırmaların sayısı 1980'lerden günümüze giderek artmıştır. Bu konular sadece ebeveynler (çocuklarının Fransız okullarında başarılı olması ve anadillerini koruyup, sonraki gelecek kuşaklara aktarma istekleri) veya politik güçler (bu gençlerin hem okullara hem topluma özellikle de iş dünyasına entegre olma çabaları) tarafından benimsenmiş aynı zamanda okul çevresinin (okulda başarısızlıklara çözüm bulma endişesi) önceliği haline gelmiştir. Yalnız bu öncelikler iki farklı söylemle karşı karşıyadır. Bunlardan ilki, son yapılan bilimsel araştırmalar tarafından yaygın biçimde desteklenen çokdilliliği savunma söylemidir. Hakim ülke temsilcilerinin de yansıttığı bu görüş, eğitimde İngilizce, Almanca, İspanyolca gibi değerli varsayılan yabancı dillerin öğrenimini önemli kılmaktadır. İkincisi ise çocukların iki farklı dil sistemini nasıl öğrenecekleri endişesine dayanarak bazı psikolojik ve dil edinimi yaklaşımları tarafından da desteklenen çokdillilik karşıtı söylemdir. Bu söylemin arkasında yatan düşünce ise sınırlı ikidillilik kavramıdır; yani çocuk kendi özbenliğini bilemeden iki dile de iyi derecede sahip olamaz (tek dilli bir kişiye göre iki dilini de iyi bilemez). Bu söylemler daha çok dil gelişimi sürecine yeni başlayan ikidilli çocukları ilgilendirmektedir. Siyasilerin zaman zaman devam ettirdikleri bu söylemleri maalesef eğitim uzmanları da benimsemektedir.

Göçmen aileleri son 50 yıl içerisinde, sanayileşmiş Batı Avrupa ülkelerine akımı dil ve kültür temaslarına yol açmıştır. Bu ailelerin o ülkelere yerleşmelerinin neticesinde önemli sosyal ve dilsel sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır; bunlar arasında birinci kuşak için uyum – ama özellikle de, kendi dil ve kültürlerinin geldikleri veya doğdukları ülkenin okul sisteminin farklı olmasından

dolayı – göçmen kökenli çocuklar için ise okullarda birçok sorunlar – ki bunların başında hem yerel dili öğrenememe hem de yüksek başarısızlık oranı gelir. Araştırmalar küçük yaş çocukların aynı anda veya arka arkaya iki dili de öğrenebileceklerini göstermiştir. Eğer evde iki dil kullanılıyorsa çocuklar doğuştan ikidilli olabilme şansına sahiptir. Ancak bunların birçoğu için ikinci dil edinimi süreci birinci dilin (yani çoğu durumda ebeveynlerin anadillerinin) öğrenilmesinden sonra, özellikle anaokuluna veya ilkokula gitmeleri ile başlar. Bu durum birçok göçmen kökenli ailenin çocukları için geçerli olup ailelerin geldikleri ülkeye daimi olarak yerleşmeleri ve çocukların büyümeleri ile dillerin kullanımları değişime uğrar. Söz konusu yeni duruma ebeveynler uymak zorunda kalır, beraberinde anadilin yeni kuşaklara aktarımını veya kullanımını muhafaza etme gibi birçok sorunları da gündeme getirir.

Göçmen kökenli çocukları anarken sık rastlanan bir ortak kanı ise, okul başarısızlığı bağlamında “göçmen kökenli” etkenini açıklayıcı gören kanıdır. Eğitim düzeyi ve yabancı kökenli ebeveynler arasında istatistiksel bir ilişki kanıtlanmış olsa da “göçmen” değişkeni ayrımcı ya da tek başına eşitsizliğin açıklayıcısı olamaz. Babaların meslekleri ile ailelerin boyutları ele alınıp karşılaştırıldığında göçmen kökenli çocukların “öz Fransız” akranlarıyla aynı ya da kötü, hatta bazen biraz daha iyi başarı sergiledikleri kanıtlanmıştır. Zorlukların veya okul başarısızlığının nedenlerinin göçmen kökenli öğrencilerin büyük çoğunluğunun alt sınıflara ait olmalarından kaynaklandığı da ortaya konmuştur.

Göç ortamında dil kullanımlarını anlamak için çocuk/ebeveyn ilişkileri konusunda bazı genel bilgiler vermek yararlıdır. Türk ailelerinin özelliklerinden bir tanesi ebeveynler ile çocuklar arasında pek fazla iletişimin olmamasıdır. Geleneksel Türk kültüründe çocukların genelde aile içinde söz almaları, görüşlerini bildirmeleri veya sorunları açıkça dile getirmeleri teşvik edilmez. Bu geleneğe bağlılık birinci kuşak için epey geçerli olsa da Fransa’da doğup büyüyen, eğitim görmüş çevrelerle kültür teması içindeki ikinci kuşakta önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. Buna rağmen ikinci kuşak birçok aile içinde, çocuklar ve gençler, ailenin, anne babanın ya da büyükanne ve büyükbabanın göç öyküsünden habersizdir. Hatta bazıları ebeveynlerinin nerede doğduğunu, nerede okula gittiğini, okul hayatlarında neler yaşadıklarını dahi bilmemektedir. Bu davranışın yalnızca Türklere ve göçmen ailelere mi yoksa tüm alt sınıf ailelere mi özgü olup olmadığını sorgulamak gerekir. Ait olduğu sosyal sınıfı ne olursa olsun, Türk kökenlilerde iletişim az görülse de bu davranışın daha çok belirli bir sosyal sınıfa ait olduğunu düşünmek mümkündür.

Fransa’da doğup büyüyen ve eğitim gören çocukları ele alırsak, birinci veya ikinci kuşak ebeveynlerden Fransa’da doğmuş ya da Fransa’ya 6 yaşından önce veya sonra gelmiş (ardışık ikidillilik / geç ikidillilik) kişiler olarak sınıflandırabiliriz. Fransa’ya 6 yaşından sonra gelmiş çocuklar, bugünlerde daha az sıklıkla rastlanan, genelde aile birleşimi kapsamında Fransa’ya gelmiş, “yeni gelenler” olarak adlandırılan çocuklar. Her durumda bunlar, aynı uyrukluğa paylaştan

ve ağırlıklı olarak kendi aralarında çoğunlukta Türkçeyi tercih eden birinci kuşak ebeveyn ya da genellikle Fransa'da nadir görünen, evde yalnızca Fransızca veya çok kısıtlı olarak bazı durumlarda her iki dili de kullanan karma aile yapısındaki ebeveynlerden oluşabilir. Dahası, bu ebeveynlerden biri Fransa'da doğmuş ve çocukları ile Fransızca iletişim kuran/anlaşan ancak aile içinde Türkçeyi tercih eden bir birey de olabilir. Yukarıdaki gruplardan birine ait olma, çocukların anadile hâkimiyetinin düzeylerinin ne denli değişik olabileceğinin kanıtı olmakla birlikte, okul başarılarını ya da yaşadıkları topluma uyumlarını da etkiler.

Türkiye'den gelme, ebeveyni Fransa doğumlu bir çocuk aile içinde sadece Türkçe edinimiyle başlar. Çocuk Fransa'da doğup büyüdüyse de etrafında (ebeveynlerin, geniş ailenin, bazen mahallesinin) kullanılan tek dil Türkçedir. Eğer çocuk kreşe gitmiyorsa Fransızca ile ilk olarak akademik anlamda teması anaokulunda başlar. Fransızca'yı henüz iletişim dili olarak kullanamayan bu çok küçük yaş çocukların en azından televizyonda, süpermarkette, mahallelerinde, bazen komşularında Fransızca duymuş olmaları mümkün. Dolayısıyla Fransızca'yı anlamıyorlar anlamına gelmez.

Anaokuluna giriş, Türkiye kökenli göçmen aile çocukları için birçok yönden dönüm noktası. Aile ortamını bırakıp uyum sağlamaları gereken yeni bir ortama girerler. Hiç bilmedikleri bir ortamda, kendi dillerini konuşmayan akranları ve yetişkinler arasında bulunurlar. Bu ortam, onlar için dil öğrenme sürecinde bir kopukluk oluşturur. Sıradan ve tekdilli bir ortamda, okul, çocuğun dil bilgisini geliştirip arttırdığı bir yerdir. Göçmen kökenli aile çocukları için Fransız okulu dil devamlılığını sağlamaz. Böylece, yukarıda da belirttiğim gibi, dil gelişimi iki düzey ve farklı dünyalarda gerçekleşir. Ebeveynlerin isteklendirmesi ve çocuğun kişiliği, bu yeni ortama uyum sağlamalarında önemli bir rol oynar. Fransızcalarının ilerlemesine de bağlıdır.

Birçok çalışmam, Türk diasporasında yetişen çocukların 2-3 yaşında anaokuluna başlamalarıyla birlikte Fransızcalarının çok hızlı bir şekilde ilerleyip, anaokulu sonunda, 5-6 yaşlarında en çok hâkim oldukları dil hâline geldiğini bizlere göstermiş durumda. Anadillerinin de gelişmeye devam etmesine rağmen, bu dile hâkimiyetleri yaş ile birlikte azalıyor. Araştırmalarım, aynı zamanda 5-6 yaşındayken bu çocukların hem Fransa'daki hem de Türkiye'deki tekdilli yaşlıtlarına nazaran dillerinde bir "beceri açığı" olduğunu gösteriyor. Sözdizimsel karmaşıklık kullanımı bu açığın bir kanıtı. Ancak bu dil becerisi gecikmesi Fransızcalarında 7 yaşında iken giderilse de Türkçeleri için bu sadece 14-15 yaşlarında gerçekleşiyor. Bu sonuç, özellikle ikinci kuşak gençlerde, birinci dil gelişimi ve kullanımında Türkçe anadili ve kültür derslerinin ne denli önemli olduğunun bir göstergesi.

Aile içinde dil kullanımları ile ilgili olarak, 1990'ların ortasındaki ilk anketlerimden birinde, Fransa'daki Türk ailelerin yüzde 77'sinin ev içinde yalnızca Türkçe, yüzde 3'ünün yalnızca Fransızca ve geri kalan yüzde 20'sinin ise iki dili de kullandıkları ortaya çıkmıştı. Buna benzer

sonuçlar daha sonra yapılan başka araştırmalarda da tespit edildi. Türk kökenli gençlerin ebeveynleri ile iletişimi çoğunlukla Türkçe, akranları (kardeşler veya arkadaşlar) ile ise Fransızca kurdukları ortaya ıktı.

Hem 2003 hem de 2010'da gerçekleştirdiğim ikidilli ikinci kuşakların dillerinin farklı kişilerle (kişinin annesiyle, babasıyla, kardeşleriyle ve aynı kökenli arkadaşlarıyla) kullanımlarına dair anketlerin sonuçları, Fransa'da ikidilli Türk gençlerinin çoğunluğunun ebeveynleri ile sadece Türkçeyi iletişim dili olarak kullandıklarını gösteriyor. İkinci seçenek olarak ortaya çıkan sonuç ise her iki dilin de aile dili hâline geldiği tespiti. 1996'da yüzde 20 olan bu oran, 2003 ve 2010 yıllarında yüzde 40'lara kadar ıktı. Bu değişimin diğer göstergesi de ebeveynlerle sadece Fransızca iletişim kurulmasının son ankette annelerle yüzde 17, babalar ile yüzde 6 olduğu sonucudur. Oysa 2003'te söz konusu oranlar, sadece yüzde 3 ve yüzde 0 idi. Kardeş ve arkadaşlar arası iletişim sonuçları ise 2003'te olduğu gibi 2010'da da her iki dilin de çoğunluk tarafından tercih edildiğini gösteriyor. Bu sonuçlara paralel olarak, sadece Türkçenin kullanımı ise akran grubunda her iki anket dönemi için yok sayılacak derecede düşük. Bu etkileşimlerin, Türkçenin yoğun bir şekilde kullanıldığı bir ortam olarak, Türkiye'ye tatile geldiklerinde değişip değişmediğini de kontrol etmek istedim. Beklenileceği gibi sonuçlar genel eğilim yönünde olup, ebeveynler ve akranlarla sadece Türkçe kullanımı artarken, her iki dilin de kullanımı özellikle anne ve kardeşlerle, oranlar düşük olsa da, devam ediyor.

Bu yazıma sonuç olarak Fransa'daki Türklerin durumlarına ilişkin kısaca  konuya değinmek istedim.

İlk olarak, Fransa'nın göçmen çocuklara yönelik Türkçe anadil ve kültür dersleri Fransa'da yaşanan 2015 terör olayları devamında bayağı eleştirilmiş, bu dersler için iki karar öngörülmüştü. İli, Hollanda'nın 2004 yılında yasalaştırdığı gibi, bu dersleri tamamen yasaklamak, ikinci ise onları yeniden tasarlamak. Birinci karardan oluşacak boşluk, göçmen kökenli derneklerin bu dersleri stlenmeleriyle bir nebze doldurulabilirdi; ancak Mill Eğitim Bakanlığı'nın öngördüğünden farklı hedeflere ulaşma tehlikesi bunu engelledi. Bu bağlamda gerçekçi gözüyle algılanan ikinci karar tercih edildi. Neticede, 2016 sonbaharında, ilkokullardaki mevcut uluslararası bölümlerden esinlenerek anadil ve kültür derslerini Uluslararası dil derslerine (*Enseignements Internationaux de Langues trangères, EILE*) dönüştürme kararı alındı. Yeni sistemin özelliği ise, kökeni ne olursa olsun, tekdilli Fransız da olabilir, derslerin isteğe bağlı tüm gönüllü öğrencilere açık olması ve okullarda 1 buçuk saatlik yabancı dil dersleri verilmesi. Ayrıca đrencilerin dil becerileri sistematik olarak değerlendirilip öğretmenlerin, anadil ve kültür dersleri sisteminde olduğu gibi, iyi derecede Fransızca biliyor olmaları, dillerin konuşulduğu ülkeler tarafından sağlanması da kararlar arasında yer alıyor.

İkinci konu, anaokulu ve ilkokul öğretmenleri tarafından Türkçe konuşan ikidilli çocuklarda gözlemlenen dil öğrenme sorunları bir gerçektir. Ancak bu sorunlara karşı genellikle tek çıkar veya kaçış yolu olarak ise Türkiye kökenli göçmen aile çocuklarının gereksiz yere dil bozuklukları uzmanlarına yönlendirilmeleri tamamen yanlış bir tutum. Ne yazık ki bugüne kadar, söz konusu uzmanların ikidillilik konusunda pek fazla bilgileri olmadığı gibi, bazen yanlış kanılara sahip olabilmektedir. Bu nedenle, ikidilli çocuklar pek çok dil bozuklukları kabinesinde, gerçek anlamda ikidilli çocuk dil tedavisi ile Fransızcada dil desteği arasında gidip geliyor. Bu karışıklık aydınlığa kavuşturulmalıdır. Bu durumu önleme çözümlerinden biri, dil bozuklukları uzmanlarına yönelik ikidillilik seminerlerinin düzenlenmesi ve bu çocukları gerçek anlamda her iki dilde de test edecek daha uygun testler oluşturulması. Ancak böylece, dil bozuklukları uzmanlarına gerçek anlamda ihtiyaç sahibi çocuklar yönlendirilebilir.

Son olarak şu soruyu da dile getirebiliriz: Üçüncü hatta dördüncü kuşak gençlerde anadile hâkimiyetinin düzeyi ne olacak? Kuşaklar tamamen anadil kaybına ya da dil değişikliğine mi uğrayacak veyahut anadillerini koruyabilecekler mi? Genellikle göçmen kökenliler üzerine yapılan araştırmalar ikidilliliğin aslında geçici bir süreç olduğunu savunuyor. Bir başka deyişle, dilin kaybolması ilk kuşak göçmen kökenliler için çok uzun yıllar sürebilir çünkü onlar yaşadıkları ülkenin dilleriyle pek az temastalar. Ancak ikinci kuşak çocuklara zayıflamış bir dil aktarılacağı için dil değişimi daha hızlı olur. Bu dil, dalga misali ile daha da erozyona uğramış olarak üçüncü kuşağa aktarılır. Neticede, basamak etkisi ile üç veya dört kuşakta, göçmen kökenli aileler artık anadillerini kullanmaz sadece çevredeki egemen dili kullanmaya başlarlar.

Yazıya son noktayı koymadan bir iki genel öneriye değinmek istiyorum: Ebeveynlerin çocuklarıyla daha fazla iletişim hâlinde olması, ev ödevlerine yardım etmesi, eğitimlerini takip etmesi ve çocuk anlama çağında ise aile göç hikâyesini aktarması gerektiğini düşünüyorum. Anadiline ilgi gösterilmez, aile içinde değersiz kılınırsa, anadili resmî olarak öğretilmezse, akabinde gelecek kuşaklarda dengeli ikidillilik diye bir şeyin kalmayacağından emin olabiliriz. İkidillilik daima zenginliktir! Gençlerimiz ve ebeveynleri bu gerçeği unutmamalıdır. Bizim bu zenginliğimizi avantaja dönüştürmemiz için mutlaka anadilimizi geliştirme ve zenginleştirmemiz mecburidir. Aynı zamanda yaşadığımız ülkenin diline de hâkim olmamız kaçınılmaz. Türkiye kökenli göçmen aile çocuklarının anadiline hâkimiyetini korumak, sadece kuşaklar arası bağların kopmamasını engellemez aynı zamanda hem yaşanan ülkeye uyum hem de okulda başarı sağlar...